

УДК 334.012.64:330.341.1:34(075)

М. Попович, здобувач

ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВЗАЄМОДІЯ ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню економічних та суспільно-політичних аспектів становлення вітчизняного підприємства як невід'ємної складової інноваційно-інвестиційного процесу розвитку економіки України в умовах ринкової трансформації. Уточнено існуючі уявлення щодо змін у характері конкуренції та розкрито сутність її особливості нової тенденції у підприємстві щодо посилення партнерства і кооперації. Викладені основи узагальненої концепції взаємодії задля розвитку, що ґрунтується на засадах співіснування, взаємодоповнення й взаємовпливу конкуренції та партнерства, а також враховує компліментарність механізмів дії класичної "невидимої руки" та другої, радше "видимої руки", ринку.

Ключові слова: підприємництво, взаємодія задля розвитку, інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційне підприємство, інвестиційно-інноваційна модель.

Статья посвящена исследованию экономических и общественно-политических аспектов становления отечественного предпринимательства как неотъемлемой составляющей инновационно-инвестиционного процесса развития экономики Украины в условиях рыночной трансформации. Уточнено существующие представления об изменениях в характере конкуренции и раскрыто сущность и особенности новейшей тенденции в предпринимательстве к усилению партнерства и кооперации. Изложены основы обобщенной концепции взаимодействия ради развития, базирующейся на принципах сосуществования, взаимодополнения и взаимовлияния конкуренции и партнерства, а также учитывающей комплементарность механизмов действия классической "невидимой руки" и второй, скорее "видимой руки" рынка.

Ключевые слова: предпринимательство, взаимодействие ради развития, инновации, инвестиции, инновационно-инвестиционное предпринимательство, инвестиционно-инновационная модель.

The article is devoted to the research of the economic, social and political aspects of the formation of domestic entrepreneurship as inherent component of the innovation-investment process of the development of the economy of the Ukraine under the conditions of the market transformation. The existing ideas about the changes in the nature of competition are refined and it is opened essence and special feature of the newest tendency in the enterprise toward strengthening of partnership and cooperation. Is stated the basis of the generalized concept of interaction for the development, which is based on the principles of co-existence, mutually-addition and reciprocal effect of competition and partnership, and also considering complementarily of the mechanisms of action classical "invisible hand" and the second, are faster "visible hands" of market.

Keywords: entrepreneurship, interaction for the development, innovations, investments, innovation-investment entrepreneurship, investment-innovation model.

Місія підприємництва вдало відображена у так званій загадці Вільямсона: "чому велика компанія не в змозі зробити те, що сукупність дрібних фірм зробити здатна або навіть більше того"? Серед них ключову роль, на чому наголошував у своїй теорії Й. Шумпетер і що згодом підтвердила практика, відіграють підприємці-новатори, а ефективно поєднання інновацій з інвестиціями, котрі здійснюють інституціональні інвестори та "янгіло бізнесу" в хай-тек сегмент економіки (виробництво 5-6 технологічних укладів), власне й забезпечує економічний розвиток провідних країн світу, їх глобальну конкурентоспроможність. Натомість в Україні, перехідна економіка якої гостро потребує реформування, підприємство розглядається здебільшого під кутом зору створення робочих місць і формування середнього класу, а інноваційно-інвестиційна діяльність, зокрема венчурна, приваблює хіба що найбільш відчайдушних підприємців. Вітчизняне підприємство традиційно досліджується з позицій конкурентного розвитку, а у світовій практиці актуалізуються новітні тенденції у трансформуванні власне конкуренції та посилення кооперації і партнерства. Це проблемне поле, широке й розмаїте, з багатьма вимірами, а відтак потребує ґрунтовної розробки шляхом поєднання зусиль – знань теоретиків і досвіду практиків, – зокрема у такому плюралістичному форматі, як науково-практичні конференції.

Останнім часом конкуренція і партнерство у їх взаємодії, як фактор розвитку середнього класу, є предметом філософського осмислення [1]. Соціолог Еліно́р Остром у 2009 році стала першою жінкою-лауреатом премії в галузі економічних досліджень, засновану Держбанком Швеції у пам'ять про А. Нобеля, за дослідження проблеми колективних, узгоджених дій та розробку теорії керування спільним [2]. У розрізі теми наших досліджень варто також відмітити основоположний внесок англійського банкіра й економіста Річарда Кантільйона (1680-1734), який у своїй праці "Есеї про природу торгівлі взагалі", де-

факто, започаткував політичну економію. Саме він увів до наукового обігу поняття "підприємець", як готовність індивіда скористатися потенційним джерелом прибутку, та вказав на притаманну йому функцію ризику. Адам Сміт розробив теорію досконалої конкуренції і запропонував вельми влучну метафору "невидимої руки ринку", хоча він суб'єктивно недооцінював підприємництво. Його концепцію ми будемо в подальшому використовувати водночас із притаманним новій економіці концептом "другої невидимої руки" ринку [3, с. 45]. На якісно новий рівень теорію підприємництва піднесла "метаекономіка" (за термінологією П. Друкера), що враховує впливи на економічні процеси потужних неекономічних чинників. Підприємництво нині є предметом широких міждисциплінарних досліджень, де його розглядають з позицій економіки, соціології, політології, правознавства, соціальної й економічної психології і, до певної міри, філософії та гуманітарних наук. Базовим методологічним підґрунтям міждисциплінарних досліджень, на думку автора, може служити теорія колективної дії М. Олсона та теорія суспільних благ Дж. Б'юкенена.

Наші дослідження проводяться у руслі нової економіки опирається в основному на ті праці зарубіжних і вітчизняних вчених, які носять виражений міждисциплінарний характер. Чому "змішана" економіка нині обмежується співіснуванням лише двох секторів – державного і приватного? Цю концепцію, як слушно зазначає П. Розанвалон, потрібно розширити і просуватися до "множинності способів організації та видів функціонування". Йдеться про "розвиток кооперативного сектора економіки (кооперативи, товариства взаємного страхування тощо) або "третього сектора" [4, с. 228]. На думку П. Друкера, "дуже важливою сферою підприємництва є "четвертий сектор" – партнерство між державними і приватними компаніями..." [5, с. 27]. Перспективною, зокрема для практичного використання, видається сучасна концепція сумісно-розділених відносин (діяльності і власності), запропонована А. А. Гриценко [6, с. 290].

Розробка концепції тристоронньої взаємодії була започаткована у дослідженнях проблеми "магічної трикутної піраміди економіки (влада – банки – бізнес)" з позиції політекономії взаємодії і розвитку [7, с. 6]. Результати міждисциплінарних досліджень феноменології взаємодії та розвитку суспільства, держави й економіки представлені у фундаментальній монографії В. М. Гейця. У прикладному плані ці дослідження виводять на узагальнену концепцію співпраці суспільства, держави і бізнесу, яку він пропонує "назвати *суспільнодержавним приватним партнерством*" [8, с. 231], "*соціодержавно-приватне партнерство*" [8, с. 858]. Прикладом партнерства науковців, освітян, практиків, державних і громадських діячів може бути колективна праця, підготовлена (за участю автора статті) як підсумковий документ I-го інноваційного форуму "Українська інноваційна доктрина" [9].

Як показав аналіз останніх досліджень і публікацій, наразі недостатньо розроблені гострі проблеми змін в інноваційних рушійних силах. Ще явно недостатнім є усвідомлення політиками, державними діячами і, навіть, окремими науковцями ключової ролі вітчизняного підприємництва, особливо ж інноваційно-інвестиційного, як ринкоутворюючого чинника. Потребують уточнення існуючі уявлення про характер конкуренції, не розкрито сутність й особливості новітньої світової тенденції щодо посилення партнерства і кооперації, створення глобальних структур, стратегічних альянсів, мережних організацій тощо.

Сутність новітніх відносин, що нині формуються у суспільстві та економіці, на нашу думку, точніше відобразитиме не словосполучення "взаємодія і розвиток" [7, 8], а більш влучна дефініція "взаємодія задля розвитку", оскільки у вітчизняних реаліях низка проявів взаємодії аж ніяк не сприяє економічному й соціальному розвитку нашої держави. Розкриття причин, що стримують розвиток вітчизняного інноваційно-інвестиційного підприємництва, та визначення засад формування сприятливого інвестиційного клімату і активізації інноваційної активності крізь призму взаємодії задля розвитку і є метою даного дослідження. Для її досягнення вирішувались завдання: висвітлити механізм і динаміку змін характеру взаємодії, зокрема конкуренції, під впливом "другої руки ринку"; окреслити концептуальні рамки взаємодії задля розвитку і позиціонувати її теоретично; виявити інституціональні деформації і пастки довкола вітчизняного інноваційно-інвестиційного підприємництва та засади його становлення й розвитку.

Дослідження опирається як на праці попередників, так і на двадцятирічний підприємницький досвід автора. Детальний аналіз численних публікацій показав, що у переважній більшості з них проблемні питання не досліджуються, а радше обговорюються (й забалакуються). Має місце лавиноподібне накопичення розрізаних фактів (позитивний підхід) та поверхові оціночні судження, спонтанні здогадки й суб'єктивні враження (нормативний підхід), а обидва підходи співіснують ніби самі по собі. На нашу думку, теорії підприємництва останнім часом притаманне свого роду "ковзання по поверхні" – побіжний аналіз, що недостатньо підкріпленний категоріальним синтезом та теоретичним позиціонуванням цілісних сучасних концепцій.

Відправним пунктом для розробки сучасних концепцій підприємництва є спростування хибного постулату, що підприємництво нібито являє собою "метаекономічне" явище [5, с. 31]. Наступним кроком має стати усвідомлення того, що ракурс конкурентного розвитку підприємства дедалі зміщує свій фокус. По-перше, на початку XXI століття суттєво змінюється характер конкуренції у підприємницькому середовищі. Якщо раніше стратегічні рішення приймалися переважно для упере-

дження та, навіть, блокування дій конкурентів, то зараз на передній план виходить прагнення задовольняти ринкові потреби краще, ніж конкуренти. Одним із перших на такого роду "суперницький" характер конкуренції" вказав І. Кірцнер [10, с. 125]. Другою, здавалося б парадоксальною, тенденцією стало те, що дедалі вагоміші стратегічні переваги надають кооперація і партнерство, які витісняють власне конкурентну боротьбу. Така взаємодія сприяє розширенню ринкових ніш і зростанню рівня споживчого попиту, а його наслідки, передусім, використовує гнучке й вельми чутливе до змін мале підприємництво. Ця тенденція зміщує акцент досліджень з основної течії конкурентного розвитку підприємництва у русло свого роду гетеродоксії – взаємовигідного партнерства та суспільно корисної діяльності загалом.

Щоб розкрити сутність зазначених тенденцій ми відходимо від традиційного уявлення про економіку як систему виключно матеріального потоку та будемо розглядати її, водночас, як інформаційну систему. За часів А. Сміта можливості прямого обміну інформацією, звісно, були обмеженими й надмірно затратними. Саме тому координація не могла здійснюватися інакше, ніж ціновим механізмом через баланс попиту і пропозиції, тобто опосередковано – "невидимою рукою" ринку. Нобелівський лауреат Ф. фон Хайєк виходив із того, що практичні знання суб'єктів господарювання, втілені у звичаях, є "невидимим" знанням, інформацією, яка "розсіяна" й "швидко псується", а тому економіка розвивається за власною внутрішньою логікою. Він жартома говорив, що продовж життя йому вдалось зробити одне відкриття та два винаходи і вважав своїм відкриттям саме концепцію розсіяного (або розділеного) знання [11, с. 11]. Його концепція спонтанного ринкового порядку, на якій власне ґрунтується теорія економічного лібералізму відкидає саму можливість формалізації такого знання як основи економічної політики.

Втім, як відомо, в інформаційних витратах спостерігається столітній спад [12, с. 311]. Особливо відчутним стало здешевлення комунікацій внаслідок бурхливого розвитку ІТ-індустрії і формування так званої "Галактики Інтернет" (за виразом М. Кастельса) в кінці XX – на початку XXI століть. Таке різке зниження інформаційних витрат спричинило еволюцію інституційної структури ринку. Наразі ми маємо унікальні можливості для прямого, ніким не опосередкованого, обміну інформацією через медійні комунікації, зокрема соціальні мережі тощо. Наразі є достатні передумови для того, щоби до "невидимої руки" ринку підключився паралельний механізм регулювання, основою якого є "спостереження не за цінами, а за тим, хто які товари купляє, для яких цілей та з яким ефектом". <...> "Цей механізм є не що інше, як друга невидима рука..." [3, с. 45].

Ця друга, радше "видима рука" ринку, діючи сумісно з "невидимою рукою" може кардинально змінювати організаційну реальність, характер динамічної рівноваги та перебіг змін кон'юнктури ринку. На цій новітній методологічній основі ми робимо спробу окреслити концептуальні рамки та засади взаємодії задля розвитку як новітньої функції підприємництва, що дедалі більше сповідує логіку колективної дії і перетворюється в суб'єкта груп інтересів. Якісний рівень розвитку на основі взаємодії можна характеризувати за допомогою запозичених з біології понять і термінів "кон'югація", "інгресія" та "дезінгресія", які вперше ввів у обіг організаційної теорії О. О. Богданов у його фундаментальній праці "Тектологія" [13]. У трактуванні Богданова "кон'югація" відображає такий етап розвитку системи, коли між окремими елементами системи починається співробіт-

ництво, а "інгресія" та "дезінгресія", відповідно, – етап її переходу до нової якості (зростання взаєморозуміння, згуртованості тощо) або ж, навпаки, – етап деградації системи та її розпаду як цілісного утворення.

Ефекти взаємодії, що нині спостерігаються в Україні, за своїм характером та перебігом нагадують не стільки сучасний "неокорпоративізм" (за концепцією Ф. Шміттєра), як зародковий "корпоративізм", – реакцію на плюралістичний хаос першого етапу формування капіталістичних відносин. Причому він проявляється водночас у двох формах: низхідного, правоконсервативного корпоративізму та висхідного, охлократичного. Перший з них, ініційований владою, спрямований на створення ієрархічних функціональних об'єднань, що забезпечували б вертикаль влади в Україні. Другий, спричинений незадоволеністю низів, розрахований на створення опозиційних каналів, здатних мультиплікувати та інтенсифікувати імпульси, що надходять знизу, забезпечуючи тиск на державну владу. Корпоративістський характер державного управління та політичного класу, де домінують різко поляризовані фінансово-політичні групи інтересів, гальмує розвиток вітчизняного інноваційно-інвестиційного підприємництва. Особливо важко і надто повільно розвивається інноваційно-інвестиційне підприємництво, зокрема венчурне. Якщо в інноваційно-розвинутих країнах Заходу компанії вирішують "дилему інноватора" (підтримуючі чи "підривні" інновації?), то в Україні нечисленні інноваційно-активні підприємства спрямовують ресурси і зусилля лише на інновації підтримуючого характеру. На передньому плані принципово інша дилема, що знаходиться не стільки в економічній, як у суспільно-політичній площині, – у визначенні вектора руху: "назад, до особистісних домовленостей та обмеженому доступу" чи вперед – до "знеособлених інституцій". "Перешкоджання конкуренції як в економіці, так і в політиці, скорочує інновації, звукує розмах творчого руйнування, а також порушує механізм заміщення тих, що програли, та відкинення безперспективних ідей" [14, с. 420].

Індекс інвестиційної привабливості України у третьому кварталі 2012 року досяг 2,14 балів (з 5 можливих), що є найнижчим за всю історію його досліджень Європейською Бізнес Асоціацією з 2008 року. В інноваційно-інвестиційних проектах не зацікавлені ані зарубіжні інституційні інвестори, ані вітчизняний "великий" (олігархічний) бізнес, що має кардинальні відмінності з вітчизняним підприємництвом за багатьма ознаками. Він виник не в класичний спосіб – шляхом об'єднання капіталів засновників, – а шляхом привласнення ("прихватації") загальнодержавної власності СРСР та УРСР. Подальший його "розвиток" – це не що інше як привласнення залишків державної власності та перерозподіл привласненого раніше. У середовищі вітчизняного "великого бізнесу", який значно переважає кволий підприємницький прошарок, здорова конкуренція здебільшого відсутня, або ж (у кращому разі) являє собою формально конкурентні відносини. Шумпетерівське "творче руйнування" підмінюється кримінальним руйнуванням бізнесу та підприємництва, якщо вони не входять до корпорації клану. "Великий" бізнес має альтернативну мотивацію у надприбуткових офшорних схемах, "псевдоімпорти" тощо. Так, на офшорних схемах (за підрахунками ДПС України) держбюджет втрачає до 100 млрд. грн, а за схемою псевдоімпорту вітчизняні бізнес-структури у цьому році вже вивезли за кордон кошти, що еквівалентні 10 млрд. доларів США.

На вітчизняне підприємництво натомість чиниться надмірний фіскальний тиск та, водночас, дедалі зростають висота бар'єрів входження у підприємницьке і

бізнес-середовище та трансакційні й інтеракційні витрати (як результат внутрішньофірмової координації економічної діяльності). До того ж, нерозважливе введення Податкового кодексу (дійсно необхідного для кодифікації розпорочених законодавчих та нормативно-правових актів) призвело до масового згорання легального сегменту підприємців-фізичних осіб, а це означає подальшу тінізацію економіки, зростання ризиків фіскального обриву, а відтак посилене "викручування рук" законослухняним підприємцям. Ми маємо значні труднощі з інвестиційною докапіталізацією свого бізнесу (через брак дешевих кредитних ресурсів) та, водночас, беремо на себе всі ризики інвестування в інновації. Відтворювальний цикл гальмується явно спекулятивною системою його фінансового забезпечення, за якої поточні грошові доходи підприємця ледь покривають надмірні відсотки за кредитами, а для погашення самого тіла боргу доводиться брати нові кредити. Короткострокові кредитні інструменти та високий рівень інфляції зводять нанівець довгострокові програми економічного розвитку підприємства і, навіть, середньострокові інноваційно-інвестиційні проекти. Внаслідок цього нечисленні інноваційно-активні підприємства в Україні вирішують, здебільшого, інноваційні проблеми підтримуючого характеру, а для так званих "підривних" інновацій руки просто не доходять. Прикладні науково-технічні розробки сягають не вище четвертого рівня технологічних укладів, а сфері "хай-тек" та інноваційно-інвестиційної діяльності, особливо її венчурному сегменту, які ще виходить на стадію кон'югації, постійно загрожує дезінгресія.

Особливо відчутними в Україні є інституціональні деформації та пастки, що стали наслідком невдалих спроб запозичення і трансплантації на наших теренах інституцій, які в минулому добре себе зарекомендували в інноваційно-розвинутих країнах. Детальний аналіз інституційного середовища довкола вітчизняного підприємництва показав, що за нинішніх реалій підприємцям стало невідповідно працювати в рамках формальних інституцій та організацій, які в країнах з усталеним суспільним ладом та розвиненим громадянським суспільством і демократією зазвичай конституують правові норми і правила, організаційний порядок і організаційну культуру. Тому вітчизняні підприємці, за прикладом "великого" бізнесу, дедалі більше віддають перевагу неформальним інституціям, навіть протизаконним "правилам гри". Формальні інституції, навіть узаконені, на наших теренах не діють належним чином. Так, Закони України "Про інноваційну діяльність" та "Про державно-приватне партнерство" містять низку мертвонароджених норм. Інвестиційно-інноваційна модель розвитку економіки України, що проголошена на державному рівні, де-факто, залишається декларацією. Як показала світова фінансово-економічна криза, Україна залишається інституційно-неспроможною нівелювати різкі спади економічної кон'юнктури. У той час, коли в інноваційно-розвинутих країнах Заходу компанії здебільшого вирішують "дилему інноватора" (підтримуючі чи "підривні" інновації?) [15, с. 229], то в Україні підприємству й суспільству загалом доводиться вирішувати принципово іншу дилему. Її сутність не у виборі типу інновацій і знаходиться вона навіть не стільки в економічній, скільки у суспільно-політичній площині – у визначенні вектора руху: "назад, до особистісних домовленостей та обмеженого доступу" чи вперед – до "знеособлених інституцій" [14, с. 420].

За результатами проведених автором досліджень можна зробити такі два узагальнені висновки:

1. Підприємництво стало невід'ємною складовою самовідтворювальної системи розвитку економіки в інноваційно-розвинених країнах, де його більше не роз-

глядають як "метаекономічне" явище. Вітчизняне підприємництво – це новітній феномен, що сформувався у процесі досі невідомого у світовій історії зворотного трансформаційного переходу від соціалізму до капіталізму. Для трансформаційних та інституціональних зрушень в Україні, яка вже понад два десятиліття поспіль перебуває у перехідному стані, конче необхідно задіяти вітчизняне підприємництво як ринкоутворюючий чинник. Становлення й розвиток підприємництва, зокрема його інноваційно-інвестиційного сегменту, найбільшою мірою гальмують інституційні деформації й пастки, а також корпоративістський характер державного управління та політичного класу, де сформувались і домінують різко поляризовані фінансово-політичні групи інтересів, де-факто, клановість, – як визначальна риса перехідного суспільства й економіки.

2. Автором статті запропонована узагальнена концепція взаємодії задля розвитку, що враховує докорінні зміни у характері власне конкуренції та новітню тенденцію у підприємстві до посилення кооперації й партнерства, їх співіснування, взаємовпливу й взаємодоповнення. В ній також відображено дедалі відчутніші прояви компліментарності двох механізмів ринкового регулювання – класичної "невидимої руки" та, радше, "видимої руки" ринку. Ця концепція, на думку автора, може служити ядром, довкола якого формуватимуться стратегії і максими того, як найкраще скористатись інституціями та організаціями для реалізації інноваційно-інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України.

За межами нашого розгляду залишилось важливе питання методологічного характеру щодо співмірності економічних та інституціональних підходів, які застосовуються у дослідженнях феномену підприємництва. Йдеться про "золоту середину", що знаходиться в тріаді "економічного, інституційного та математичного імперіалізму" [16, с. 4]. В економічному контексті потребують категоріального синтезу поняття "взаємодія" і "координація", які в різних галузях знань почасти застосовують як синоніми та трактують опосередковано – через поняття "погодженість". Концепція взаємодії задля розвитку на-

разі окреслена автором лише в загальних рисах (наскільки це дозволяли стислі рамки цієї статті), що обумовлює необхідність подальших досліджень і її викладу у більш широкому форматі. Автор зробив спробу привернути увагу до новітньої проблематики, на один із аспектів якої – інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності – автор вказував раніше [17, с. 21].

Список використаної літератури. 1. Александрова О.С. Взаємодія конкуренції та партнерства як фактор розвитку середнього класу в Україні: філософський аналіз: монографія / О.С. Александрова. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2009 – 252 с. 2. Остром Е. Керування спільним: Еволюція інституцій колективної дії / Елінор Остром ; пер. з англ. Т. Монтян. – К.: Наш час, 2012. – 398 с. 3. Долгин А. Манифест нової економіки. Друга невидима рука ринку / Александр Долгин. – М.: АСТ, 2010. – 224 с. 4. Розанвалон П. Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку / Пер. з фр. Є. Марічева. – К. Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 246 с. 5. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007. – 432 с. 6. Гриценко А.А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. А.А. Гриценко. – М.: Форт, 2008. – 928 с. 7. Реверчук С.К. Влада. Банки. Бизнес: політекономія взаємодії і розвитку: Наук. монографія / С.К. Реверчук, О.М. Ковалюк, Л.М. Стельбицька та ін. ; За ред. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 320 с. 8. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с. 9. Українська інноваційна доктрина: Підсумковий документ / 1-й Нац. інновац. форум (м. Київ, 14-15 грудня 2007 р.). – Х.: б. в., 2008. – 272 с. 10. Кирцнер И. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под. ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с. 11. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Фридрих Хайек ; пер. с англ. О.А. Дмитриевой под ред. Р.Н. Капелюшниковой. – Челябинск: Социум, 2011. – XXVIII + 394 с. 12. Кассон М. Інформація та організація. Новий погляд на теорію фірми / Марк Кассон; пер. з англ. Ігоря Ободовського. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 366 с. 13. Богданов А.А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн. / Редкол. Л.И. Абалкин и др. Кн. 1. – М.: Экономика, 1989. – 304 с. 14. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Дуглас Норт, Джон Уоллис, Барри Вайнгаст ; Пер. с англ. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 480 с. 15. Кристенсен К. М. Дилемма инноватора / Клейтон М. Кристенсен; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 239 с. 16. Геєць В., Гриценко А. Економіка та суспільство: невідомі грані взаємовпливу (роздуми над прочитаним) // Економіка України. – 2012. – № 3. – С. 4-24. 17. Попович М.М. Лібералізм та модернізація (за матеріалами "круглого столу"): Тези виступу в дискусії // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 21-22.

Надійшла до редколегії 23.01.13

УДК 330.131.52

О. Ляшенко, д-р екон. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка),
В. Лавренчук, асп. (КНУ імені Тараса Шевченка)

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В РОЗРІЗІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто поняття соціальної відповідальності бізнесу та його складові. Досліджено суть парадоксу Джевонса, проаналізовано механізм дії ефекту рикошету на прикладі розвитку енергоефективних технологій.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, енергоефективні технології, енергосбереження, енергоефективність, парадокс Джевонса, ефект рикошету.

Рассмотрено понятие социальной ответственности бизнеса и его составляющие. Исследована суть парадокса Джевонса, проанализирован механизм действия эффекта рикошета на примере развития энергоэффективных технологий.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, энергоэффективные технологии, энергосбережение, энергоэффективность, парадокс Джевонса, эффект рикошета.

The article considered the concept of corporate social responsibility (CSR) and its components. The Jevons paradox is examined, the mechanism of rebound effect on the example of energy efficient technologies is analyzed.

Keywords: social responsibility, energy efficient technologies, energy efficiency, Jevons paradox, rebound effect.

Соціальна відповідальність бізнесу – це концепція, яка передбачає таке ведення підприємницької діяльності, що відповідає існуючим етичним та законодавчим нормам. При цьому дане поняття включає в себе важливий момент відповідності реального способу ведення бізнесу не лише нормам екологічного законодавства, кодексу законів про працю та іншим чинним законодавчим актам. Концепція соціальної відповідальності бізнесу передбачає факт добровільного, свідомого рішення компанії приймати

активну роль у покращенні умов життя власних працівників, їх сімей, місцевої громади та суспільства в цілому.

Відповідальність бізнесу у широкому розумінні складається вже не тільки з потреби відповідати перед інвесторами, власниками, партнерами, працівниками та податковою за результати власної економічної діяльності. Це поняття включає усвідомлення усіх наслідків власної діяльності та шляхів її впливу на оточуюче середовище та соціум.